

Biuletenio tematika ir tema

Energetika, energijos politika ir ekonomika

Biuletenio laidos antraštė, probleminis klausimas

Valstybių fiskalinės politikos poslinkiai karo kontekste

Esminiai žodžiai

Karas, fiskalinė politika, mokesčiai, nacionalinis saugumas, mokesčių sistema, gynybos finansavimas, gynybos mokestis, NATO, Ukraina

Serija ir registracijos numeris

V-2025-5 ir V-2025-6

Leidimo data

2025-07-15

Leidimo vieta

Vilnius

Žanras

☒ Analitinė apžvalga ☐ Kita

Šaltiniai: kategorijos

- ☐ Teisės aktai ☐ Politinė komunikacija
☐ Analitinių centrų kūriniai / leidiniai
☒ Žiniasklaidos turinys ☐ Socialinių tinklų turinys
☐ Statistiniai duomenys ☒ Mokslo darbai
☐ Metainformaciniai produktai
☐ Išviešinti slapti / privatūs duomenys

Šaltiniai: nuo - iki

2011 09 20 -
2025 07 01

Šaltiniai: kalbos

- ☒ Lietuvių k. ☒ Lenkų k.
☒ Anglų k. ☒ Kitos ES
kalbos
☐ Rusų k. ☒ Kitos

Citavimui (APA stiliumi)

Nacionalinė biblioteka, Informacijos analitikos skyrius (2025). *Valstybių fiskalinės politikos poslinkiai karo kontekste* (V-2025-5 ir V-2025-6). Vilnius.

Kontaktiniai duomenys

Informacijos analitikos skyrius; analitika@lnb.lt. Nacionalinė biblioteka, Gedimino pr. 51, 01109 Vilnius.

Turinio apžvalga

Šioje apžvalgoje aptariama:

- kaip istoriniai karai lėmė mokesčių sistemų transformacijas ir ilgalaikes fiskalines reformas;
- kaip karas keičia Ukrainos mokesčių politiką;
- kokias pagrindines priemones taiko kai kurios ES šalys finansuodamos didėjančias gynybos išlaidas.

1. Įžanga

Karas – ginkluotas konfliktas ir fizinė grėsmė valstybės teritorijai, taip pat rimtas išbandymas jos institucijoms, ekonomikai bei socialinei pusiausvyrai. Kai kyla būtinybė finansuoti gynybą, valstybė dažniausiai turi reaguoti operatyviai, o vienas iš dažniausiai pasitelkiamų lėšų šaltinių – mokesčių sistema – peržiūrimi esami mokesčiai arba ieškoma naujų būdų surinkti reikiamus pinigus. Tokie sprendimai gali būti priimami skubotai, o jų poveikis gali būti juntamas ilgai, net ir pasibaigus konfliktui.

Istoriniai pavyzdžiai rodo, kad karų metu laikinai įvesti mokesčiai dažnai virsdavo nuolatiniais ir įsitvirtindavo valstybės fiskalinėje sistemoje. Tai ypač pastebima moderniosios Europos istorijoje, pvz., panagrinėjus Napoleono, Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų atvejus. Mokesčių bazės plėtimas, naujų

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

rinkliavų įvedimas, efektyvesnių lėšų surinkimo priemonių paieška tapdavo esmine sąlyga siekiant užtikrinti karo tęstinumą arba jame atsilaikyti. Vadinasi, karai kartu ir griaudavo, ir skatindavo tam tikrą administracinę pažangą.

Šiandien Ukrainoje vykstantis karas yra dar vienas ryškus pavyzdys, kaip ekstremalios aplinkybės veikia mokesčių politiką. Siekdama išlaikyti ekonomiką gyvybingą ir kartu finansuoti gynybą, Ukrainos valdžia ėmėsi priemonių, apimančių mokesčių lengvatas, mokestinių prievolių atidėjimą, taip pat tam tikrų verslo sektorių apmokestinimo tvarkos supaprastinimą. Tokie sprendimai gali sumažinti spaudimą verslui ir gyventojams, leisti išsaugoti darbo vietas ir bent iš dalies stabilizuoti ekonomiką karo sąlygomis. Karo metu mokesčių sistema tampa vienu svarbiausių įrankių krizei suvaldyti.

Pasaulyje didėjantis geopolitinis nestabilumas skatina ir kitas Europos valstybes imtis finansinių prioritetų revizijos. Gynybos biudžetai sparčiai auga, kartu didėja ir poreikis ieškoti papildomų lėšų šaltinių. Kai kurių šalių svarstymuose – specializuoti mokesčiai. Kitos didina esamus mokesčių tarifus ar atsisako lengvatų. Esama ir plečiančių apmokestinimo bazę siekiant padidinti biudžeto įplaukas gynybos finansavimui. Tokios iniciatyvos liudija, kad mokesčių politika tampa strateginiu atsaku į geopolitinį neapibrėžtumą ir saugumo grėsmes.

Šioje apžvalgoje analizuojama, kaip karai istoriškai formavo Europos šalių mokesčių sistemas, kokių veiksmų ėmėsi Ukraina karo sąlygomis ir kaip dabartinė geopolitinė įtampa skatina Europos valstybes peržiūrėti savo mokesčių politiką gynybos finansavimo kontekste.

2. Mokesčiai karo metu - istoriniai pavyzdžiai

Karai istoriškai buvo tarp svarbiausių veiksnių, lėmusių ryškesnes valstybių mokesčių sistemų transformacijas. Kiekvienas didesnis konfliktas – nuo Napoleono karų iki Šaltojo karo – skatino valstybes ieškoti naujų būdų finansuoti karo išlaidas, o tai dažnai reiškė naujų mokesčių įvedimą arba esamų padidinimą.

Pajamų mokesčio atsiradimo istorija yra glaudžiai susijusi su karais ir būtinybe finansuoti valstybės poreikius. Pirmoji šį mokestį įsivedusi šalis – Didžioji Britanija, kuriai reikėjo finansuoti karą su Prancūzijos imperatoriumi Napoleonu Bonapartu. Tuometis britų ministras pirmininkas Williamas Pittas jaunesnysis 1799 m. įvedė pajamų mokestį kaip skubią priemonę, kad padengtų didėjančias kovos su revoliucine Prancūzija išlaidas. Tai buvo visai nauja mokesčio forma. Iki tol šalis karo ir taikos laikotarpiais išsilaikė daugiausia iš netiesioginių mokesčių ir pasiskolintų lėšų.¹

Pagal naująjį pajamų mokesčio modelį visos metinės pajamos, viršijusios 200 svarų sterlingų, buvo apmokestinamos 10 proc. tarifu, o pajamos nuo 60 iki 200 svarų – kintamu tarifu nuo 1 iki 10 procentų. Pajamos, nesiekusios 60 svarų

¹ Hay, W. A. (2016 m. kovo 8 d.). Reforming a Fiscal Revolution. Prieiga per internetą: <https://lawliberty.org/reforming-a-fiscal-revolution/>

per metus, nebuvo apmokestinamos.² Progresyvus pajamų mokestis visuomenėje nebuvo palankiai vertinamas, ypač aktyviai jo vengė prekybininkai ir gamintojai. Daugelis laikė šį mokestį pernelyg dideliu įsikišimu į asmeninę finansinę gyventojų laisvę. Pittui atsistatydinus, jį pakeitęs Henris Addingtonas atvirai smerkė mokestį ir galiausiai jį atšaukė, tačiau tik trumpam. Atsinaujinus karams su prancūzais mokestis buvo grąžintas ir buvo panaikintas 1816 m. – praėjus metams po Napoleono sutriuškinimo. Vėliau atsiliepdama į visuomenės spaudimą valdžia oficialiai deklaravo atsisakanti šio mokesčio. Netgi buvo surengta vieša ceremonija, kurioje buvo sudeginti visi dokumentai, susiję su jo taikymu.³ Nepaisant to, pajamų mokestis nebuvo visiškai pamirštas. Ministras pirmininkas Robertas Peelas 1842 m. sugrąžino jį kaip laikiną priemonę, skirtą užkamšyti stipriai nuo karų nukentėjusios valstybės biudžeto deficitą. Po šio sprendimo mokestis praktiškai nebuvo atšauktas ir tapo nuolatiniu.⁴ Nuo 1860-ųjų pajamų mokestis jau buvo laikomas neišvengiamu gyvenimo aspektu ir priimamas kaip pilietinė prievolė. Britų pavyzdžiu netrukus pasekė ir kitos šalys, pavyzdžiui, 1861 m. Jungtinės Amerikos Valstijos įsivedė pajamų mokestį, kad padengtų pilietinio karo išlaidas.⁵

Iki Pirmojo pasaulinio karo daugelis Europos valstybių jau buvo įsivedusios pajamų mokestį, tačiau jo tarifai dažniausiai buvo gana žemi ir taikomi tik turtingiausiems visuomenės sluoksniams.

Karo metu, siekiant padengti milžiniškas jo išlaidas, šie mokesčiai buvo smarkiai padidinti, o jų struktūra tapo labiau progresinė – solidesnės pajamas gaunantys gyventojai atriekdavo į valstybės biudžetą didesnę jų dalį.⁶ Tai žymėjo esminį pokytį – pajamų mokestis iš gana riboto pasiturinčiųjų apmokestinimo mechanizmo tapo plačiai taikomu svarbiu valstybės finansų įrankiu. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje (JK) pajamų mokesčio tarifas Pirmojo pasaulinio karo metu išaugo nuo 6 proc. iki didesnio nei 30 proc. 1914 m. šį mokestį mokėjo apie 1,13 mln. žmonių, o iki 1920 m. mokančiųjų skaičius išaugo iki 3 mln.⁷

Tarp ryškiausių pajamų mokesčio augimo Pirmojo pasaulinio karo metu pavyzdžių – Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) atvejis. Čia 1913 m. įvesto progresinio pajamų mokesčio tarifai greitai tapo vieni didžiausių pasaulyje. Iš pradžių aukščiausias 7 proc. tarifas taikytas pajamoms per 500 tūkst. JAV dolerių. Prieš JAV įsitraukiant į Pirmąjį pasaulinį karą didžiausias tarifas pakeltas iki 15 proc., juo apmokestintos pajamos, viršijusios 2 mln. JAV dolerių. 1917 m. mokestis šoktelėjo iki 67 proc., o 1918 m. – net iki 77 proc.; juo apmokestinamų pajamų kartelė nuleista iki 1 mln. JAV dolerių. Pasibaigus karui aukščiausias tarifas ir juo apmokestinamų pajamų apatinė riba palaipsniui mažinta. 1925–1929 m. laikotarpiu pajamoms, viršijusioms 100 tūkst. JAV dolerių, taikytas maksimalus 25 proc. mokesčio tarifas.⁸

Pirmasis pasaulinis karas paskatino valstybes įsivesti naujus mokesčius, tokius kaip perteklinio pelno mokestis (*angl. excess profits tax*). Šis mokestis buvo taikytas ir Antrojo pasaulinio karo metu. Jis buvo skirtas apmokestinti įmones, per karą generavusias neįprastai didelį pelną. Pirmojo pasaulinio karo metu šį mokestį priėmė net 22 šalys. Viena pirmųjų 1915 m. šį mokestį įsivedė Danija. Visuomenėje jis vadintas „guliašo mokesčiu“, nes daugiausia buvo taikomas maisto produktų eksportuotojams, turėjusiems išskirtinį leidimą karo metu prekiauti su Vokietija. Daniškasis perteklinio pelno mokestis buvo progresinis – jo tarifai varijavo nuo 8 iki 20 procentų.⁹

² UK Parliament. (n. d.). War and the coming of income tax. Prieiga per internetą: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/private-lives/taxation/overview/incometax/>

³ The Incredibly Interesting History of Income Tax in the UK (part 1). [n. d.]. Prieiga per internetą: <https://www.nrb.co.uk/the-incredibly-interesting-history-of-income-tax-in-the-uk/>

⁴ Žr. 1 šaltinį.

⁵ Žr. 3 šaltinį.

⁶ Torregrosa-Hetland, S., Sabaté, O. (2022 m. rugpjūtis). Income tax progressivity and inflation during the world wars. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1093/ereh/heab020>

⁷ UK Parliament. (n. d.). Taxation during the First World War. Prieiga per internetą: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/private-lives/taxation/overview/firstworldwar/>

⁸ Historical Tax Rates: The Rhetoric and Reality of Taxing the Rich. (2024 m. kovo 29 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.concordcoalition.org/deep-dives/issue-brief/historical-tax-rates-the-rhetoric-and-reality-of-taxing-the-rich/>

⁹ Hebous, S., Prihardini, D., Vernonas, N. (2022 m. rugpjūtis). Excess Profit Taxes: Historical Perspective and Contemporary Relevance. Prieiga per internetą: https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/2022/187/article-A001-en.xml?utm_source

Štai keletas pavyzdžių, kaip karai paveikė kai kurių įmonių pelnus. Britų miltų malimo bendrovė *Spillers and Bakers*, prieš karą per metus uždirbusi 50 tūkst. svarų sterlingų, 1915 m. gavo 300 tūkst. svarų sterlingų pelno. Visuomenės spaudimo ir priekaištų dėl pelnymosi iš karo sulaukusi įmonė turėjo viešai atsiprašyti. Tokie atvejai paskatino Didžiosios Britanijos Vyriausybę įvesti perteklinio pelno mokestį, kuris pradiniu etapu siekė 50 proc. nuo pelno, viršijusio ikikarinį lygį, o vėliau buvo padidintas iki 80 proc.¹⁰ Kitas pavyzdys – Austrijos šaudmenų gamintoja *Pulverfabrik G. Roth AG* 1917 m. registravo užsakymų už 379 mln. kronų. Tuo metu jos grynasis pelnas trigubai viršijo kitų stambių pramonės įmonių, tokių, kaip elektrotechniką gaminusios *Siemens-Schuckert-Werke*, uždarbį. Dėl tokių viršpelnių Austrijos Vyriausybė 1916 m. įvedė karo pelno mokestį, kurio tarifai svyravo nuo 5 proc. iki 45 proc. Iki 1919 m. šis mokestis buvo bene pagrindinis valstybės pajamų šaltinis.¹¹

Antrojo pasaulinio karo metais paplito mokestinė naujovė – sistema „mokėk, kiek uždirbi“ (angl.

Pay As You Earn, PAYE), pagal kurią pajamų mokestis buvo išskaičiuojamas tiesiai iš darbuotojo atlyginimo prieš jį išmokant, o darbdavys jį pervesdavo valstybei.¹² Šis modelis pirmą kartą įdiegtas JK 1944 m. ieškant būdų pagerinti mokesčių surinkimą ir efektyviai finansuoti Antrojo pasaulinio karo išlaidas. Iki tol taikyta savarankiško mokesčių deklaravimo sistema buvo vangi ir sunkiai kontroliuojama.¹³

PAYE sistemos idėją 1940–1941 m. pasiūlė britų premjero Winstono Churchillio kancleris seras Kingsley Woodas, norėdamas pakeisti tvarką, pagal kurią mokesčiai buvo renkami kas pusmetį ir kas metus. Dar iki 1944-ųjų apie 15 mln. asmenų, uždirbančių per 100 svarų sterlingų per metus, buvo įtraukti į sistemą – gyventojai gavo pranešimus su savo mokesčių kodais, pagal kuriuos bus skaičiuojami mokėtini mokesčiai.¹⁴ PAYE pasiteisino, nes sudarė sąlygas gauti nuolatinės biudžeto įplaukas, sumažino galimybes slėpti mokesčius ir palengvino jų administravimą. Dėl šių pranašumų XX a. antrojoje pusėje PAYE ar šio mechanizmo variacijos paplito Vakarų Europos šalyse kaip efektyvus pajamų mokesčio išskaitymo būdas. Šiandien PAYE arba panašios automatinio pajamų apmokestinimo sistemos taikomos daugelyje pasaulio šalių kaip standartinis dirbančių asmenų mokesčių surinkimo metodas.

Šaltojo karo laikotarpio mokesčių reformos viešuosiuose šaltiniuose dažnai minimos fragmentiškai, todėl sunku tiksliai įvertinti jų tuometinį ir vėlesnį poveikį valstybių mokesčių sistemoms.

Daugiausia dėmesio šaltiniuose skiriama NATO gynybos išlaidoms, tačiau nedetalizuojama, kokiais mechanizmais konkrečios šalys finansavo didėjančias šios srities sąnaudas. Dažniausiai užsimenama, kad, siekdamas padengti augančias karines išlaidas, valstybės nesiėmė kurti naujų mokesčių, o stiprino esamas finansines priemones, pvz., didino progresinius tarifus, mažino mokesčių lengvatas ar perskirstė mokesčius. Kai kurios šalys dėl gynybos biudžeto išlaikė gana aukštus mokesčių tarifus.

Pridėtinės vertės mokestis (PVM) su jokia konkrečiu karu ar Šaltojo karo ginklavimusi tiesiogiai nesiejamas, tačiau jo atsiradimas ir paplitimas glaudžiai susijęs su pokario ekonominiais poreikiais ir valstybių biudžetų stiprinimu. Pirmą kartą PVM įvestas 1954 m. Prancūzijoje, kai šalis po Antrojo pasaulinio karo siekė atkurti ekonomiką, efektyviau rinkti mokesčius ir finansuoti valstybės modernizavimą. Nors mokestis nebuvo tiesiogiai

¹⁰ Rutterford, J. (2020 m. spalio 13 d.). Taxing financial winners from coronavirus to pay for the crisis – lessons from WW1. Prieiga per internetą: <https://theconversation.com/taxing-financial-winners-from-coronavirus-to-pay-for-the-crisis-lessons-from-ww1-147790>

¹¹ War profits and war profit tax. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://ww1.habsburger.net/en/chapters/war-profits-and-war-profit-tax>

¹² What is PAYE? (2024 m. gruodžio 10 d.). Prieiga per internetą: <https://www.revenue.ie/en/jobs-and-pensions/what-is-paye/index.aspx>

¹³ UK Parliament. (n. d.). The cost of war. Prieiga per internetą: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/private-lives/taxation/overview/costofwar/>

¹⁴ Gauke, D. (2011 m. rugsėjo 20 d.). PAYE story. Prieiga per internetą: <https://www.taxation.co.uk/articles/2011-09-21-280681-payee-story>

skirtas karo tikslams, dalis surinktų lėšų galėjo būti panaudota ir gynybos sričiai, kaip bet kuriam kitam viešajam sektoriui.¹⁵

Daugelis Europos šalių netrukus pasekė Prancūzijos pavyzdžiu ir taip pat įsivedė PVM. Iki aštuntojo dešimtmečio pabaigos šis mokestis jau buvo plačiai paplitęs Europoje. Jo greitą plitimą lėmė ir tai, kad PVM tapo svarbia Europos Ekonominės Bendrijos (EEB, dabar Europos Sąjunga) priemone siekiant suvienodinti valstybių narių prekybos taisykles. 1977 m. EEB oficialiai patvirtino PVM sistemą ir padarė ją viena iš sąlygų norinčioms prisijungti šalims, todėl daug valstybių įsivedė šį mokestį.¹⁶

Kaip matyti, karai keitė šalių mokesčių sistemas ir skatino jų inovacijas, padariusias ilgalaikį poveikį valstybių fiskalinei politikai. Mokesčiai, įvesti karams finansuoti, dažniausiai būdavo numatomi kaip laikina priemonė, tačiau ilginiui tapo esminiais biudžeto formavimo elementais, užtikrinančiais valstybių pajamų stabilumą ir padedančiais vystyti modernias socialines bei ekonomines sistemas. Taigi, karai tapo ne tik finansiniu išbandymu šalims, bet ir mokesčių reformų, kurių poveikis gali būti juntamas ilgus dešimtmečius po karo, varikliu.

3. Karo mokesčiai Ukrainoje

Pastaraisiais metais ilgalaikį išteklius eikvojantį karą išgyvenanti Ukraina yra priversta ieškoti išeikių, kaip užsitikrinti finansinį stabilumą. Viena svarbiausių krypčių – mokesčių sistemos pertvarka, kurios eigoje įvedami nauji mokesčiai ir didinami esamų tarifai. Šios priemonės skirtos padengti karo išlaidas – ginkluotės pirkimą, karių išlaikymą ir infrastruktūros atstatymą, taip pat jomis siekiama sumažinti šalies priklausomybę nuo tarptautinės paramos. Mokestiniai pokyčiai Ukrainoje projektuojami glaudžiai bendradarbiaujant su tarptautinėmis finansų institucijomis, tokiomis kaip Tarptautinis valiutos fondas, remiančiomis Ukrainos pastangas palaikyti tvarią biudžeto sistemą karo metu.

Karo pradžioje Ukraina patyrė rimtų finansinių sunkumų – dėl plataus masto invazijos krito biudžeto pajamos, o valstybės išlaidos smarkiai išaugo, ypač gynybos ir socialinės paramos srityse. Siekiant išvengti ekonomikos žlugimo ir apsaugoti gyventojus nuo dar didesnių praradimų, buvo būtina imtis greitų ir veiksmingų sprendimų. **Ukrainos Vyriausybė iš pradžią sumažino mokesčius, liberalizavo jų administravimą, o verslui buvo sudarytos palankesnės galimybės veikti karo sąlygomis.** Šios priemonės karo pradžioje padėjo išlaikyti dalies ekonomikos aktyvumą ir sumažinti krizės poveikį.¹⁷

Pagrindiniai sprendimai, kuriuos taikė Ukraina švelnindama kilusio karo padarinius šalies ekonomikai:¹⁸

- **supaprastintas 2 proc. verslo apyvartos mokestis.** Nuo 2022-ųjų kovo visoms įmonėms, kurių metinė apyvarta neviršijo 10 mlrd. Ukrainos grivinų, vietoje įprasto 18 proc. pelno mokesčio ir 20 proc. PVM, leista mokėti 2 proc. nuo apyvartos sudarantį vieną unifikuotą mokestį (ukr. *єдиний податок*). Pagal supaprastintą mokesčių sistemą trečiajai mokesčių mokėtojų grupei (apie Ukrainos

¹⁵ Pearce, E. (2023 m. rugpjūčio 10 d.). A Brief History of VAT. Prieiga per internetą: <https://sufio.com/blog/brief-history-of-vat/>

¹⁶ Žr. 15 šaltinį.

¹⁷ Податкові послаблення для парків, ФОПів та інших під час війни. Що залишити, а що переглянути? (2022 m. spalio 18 d.). Prieiga per internetą: <https://epravda.com.ua/publications/2022/10/18/692753/>

¹⁸ Семенова, М. (2022 m. balandžio 29 d.). Податкові та митні пільги воєнного часу для бізнесу. Prieiga per internetą: https://biz.ligazakon.net/analytics/210884_podatkov-ta-mitn-plgi-vonnogo-chasu-dlya-bznesu

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

savarankiškai dirbančių mokesčių mokėtojų grupes žr. žemiau) priklausantiems savarankiškai dirbantiems asmenims įmoka nuo pajamų sumažinta nuo 5 proc. iki 2 proc. Nuo balandžio prie šios sistemos galėjo pereiti ir įmonės, kurių metinės pajamos viršijo 10 mlrd. Ukrainos grivinų. Tačiau ši galimybė nesuteikta įmonėms, veikusioms azartinių lošimų, valiutų keitimo, akcizinių prekių gamybos ir prekybos, tauriųjų metalų ir brangakmenių kasybos, apdirbimo ir pardavimo, įmonių valdymo veiklos bei pašto ir ryšių paslaugų teikimo srityse. Kiek vėliau prie 2 proc. mokesčio sistemos leista pereiti ir verslininkams, organizuojantiems azartinius lošimus, gaminantiems ir parduodantiems juvelyrinius dirbinius bei vykdančiams finansinę veiklą.

- **Mokesčių lengvatos savarankiškai dirbantiems verslininkams.** Nuo 2022 m. balandžio 1 d. pirmai ir antrai mokesčių mokėtojų grupėms priskiriami individualią veiklą vystantys (savarankiškai dirbantys) asmenys buvo atleisti nuo unifikuoto mokesčio bei prievolės teikti atitinkamą deklaraciją. Be to, šiems verslininkams buvo leista nemokėti ir unifikuotos socialinės įmokos (ukr. *єдиний соціальний внесок*) tiek už save, tiek už darbuotojus, kurie buvo mobilizuoti į Ukrainos ginkluotąsias pajėgas.
- **Mokesčių mokėjimo lengvatos.** Buvo numatytas įmokų mokėjimo ir atitinkamų ataskaitų teikimo atidėjimas, įvestas visų rūšių mokesčių auditų moratoriumas, o mokesčių mokėtojai, kurie dėl karo nepajėgė laiku įvykdyti mokestinių prievolių, laikinai atleisti nuo atsakomybės.
- **Mažesnis degalų apmokestinimas.** Siekiant stabilizuoti degalų kainas ir užtikrinti jų prieinamumą, 2022 m. kovo 15 d. PVM degalams sumažintas nuo 20 proc. iki 7 proc., o akcizai panaikinti. Tai padėjo išvengti degalų trūkumo ir kainų šuolio.
- **Importo lengvatos.** Siekiant palengvinti tiekimo grandinių veiklą ir užtikrinti prekių prieinamumą, laikinai panaikinti maito mokesčiai ir PVM importuojamoms prekėms.

Ukrainoje individualią veiklą vykdančias asmenys, atsižvelgiant į veiklos pobūdį, pajamų dydį, samdomų darbuotojų skaičių, santykį su kitais ūkio subjektais ir kai kuriuos kitus kriterijus, skirstomi į keturias grupes:¹⁹

- **Pirmai grupei** priklauso smulkieji verslininkai – savarankiškai (be samdomų darbuotojų) dirbantys asmenys, besiverčiantys mažmenine prekyba arba teikiantys paslaugas žmonėms. Prekyba gali būti vykdoma ne stacionariose prekybos vietose (turgavietėse). Šiai grupei taikomas vienas (unifikuotas) fiksuotas mokestis, kurio dydį nustato savivaldybė, bet jis negali viršyti 10 proc. pragyvenimo minimumo per mėnesį. Taip pat mokama socialinė įmoka, kuri 2024 m. turėjo būti ne mažesnė kaip 1 430 Ukrainos grivinų per mėnesį.
- **Antrai grupei** priskiriami verslininkai, samdantys iki 10 darbuotojų ir galintys bendradarbiauti tiek su fizisiais, tiek su juridiniais asmenimis. Šios grupės verslininkai gali verstis maisto ir ne maisto produktų gamyba, miškininkyste ir žuvininkyste, gyvulininkyste, restoranų verslu, prekyba turguose ir parduotuvėse, buitinių paslaugų teikimu, prekių gamyba, laisvai samdomu darbu ir kt. Mėnesinis unifikuotas mokestis šiai grupei negali viršyti 20 proc. minimalios algos (2024 m. apie 1 400 Ukrainos grivinų), taip pat privaloma mokėti socialines įmokas.
- **Trečiai grupei** priklausančios fiziniai ir juridiniai asmenys gali samdyti neribotą darbuotojų skaičių ir vykdyti daugumą komercinių veiklų, išskyrus ribojamas (pvz., lošimai, valiutų keitimas, prekyba antikvariniais dirbiniais). Šios grupės verslininkai moka 5 proc. nuo pajamų (arba 3 proc., jei mokamas PVM) unifikuotą mokestį bei socialines įmokas. Šis variantas ypač populiarus tarp informacinių technologijų specialistų, konsultantų ir transporto paslaugų teikėjų.
- **Ketvirtoji grupė** skirta žemės ūkio veiklą vykdančioms ūkininkams, turintiems nuo 0,5 iki 20 ha dirbamosios žemės. Veikla turi būti vykdoma šeimos ūkyje (be samdomų darbuotojų). Mokamas vienas mokestis, kuris yra apskaičiuojamas pagal žemės plotą ir jos paskirtį – tai fiksuota suma, priklausanti nuo vietinės tarybos sprendimo ir žemės vertės. Bent 75 proc. ketvirtos grupės verslininko pajamų turi būti gaunamos iš žemės ūkio produkcijos.

¹⁹ Групи ФОП в Україні: як обрати найвигіднішу для власної справи. (2023 m. spalio 4 d.). Prieiga per internetą: <https://kosht.media/hrupy-fop-v-ukraini-ia-obyaty-nayvyhidnysu-dlia-vlasnoi-spravy/>

Bene daugiausiai viešų diskusijų sukėlė supaprastinta mokesčių sistema, pagal kurią kaip alternatyva pelno ir pridėtinės vertės mokesčiams galėjo būti mokamas 2 proc. apyvartos mokestis. **Supaprastinta 2 proc. apyvartos mokesčio sistema palengvino verslo administravimą, tačiau sulaukė daug kritikos dėl neproporcingo poveikio skirtingo pelningumo įmonėms.** Kadangi mokestis buvo skaičiuojamas nuo visų įmonės pajamų, o ne nuo pelno, jis buvo nepalankus mažai uždirbančioms ar nuostolingoms įmonėms, kurios karo metu turėjo mokėti šį mokestį nepaisant realios finansinės jų padėties. O pelningesni verslai, pvz., lošimų bendrovės, gavo galimybę gerokai susimąžinti mokestinę naštą. Pabrėžta, kad dėl šios disproporcijos lengvatinė sistema nepadėjo smarkiausiai nuo karo nukentėjusiam verslui, be to, daugiausia ja pasinaudojo ne juridiniai asmenys, kuriems ši sistema ir buvo skirta, o savarankiškai dirbantys verslininkai.²⁰

Esama manančių, kad mokesčių reforma, nors ir patraukli teoriškai, praktiškai neatitiko verslo poreikių. Pasak 77 verslo asociacijų vienijančios verslo bendruomenių koalicijos Ukrainai modernizuoti, kuri propaguoja tam tikrus po karo įgyvendintinus ekonominės politikos principus,²¹ tarybos pirmininko Andrijaus Dligačo, 2 proc. apyvartos mokestis iš esmės buvo teigiamas žingsnis, tačiau jis nebuvo iki galo ekonomiškai pagrįstas. Esą, šis sprendimas neturėjo reikšmingos įtakos daugumai įmonių, o jo taikymas sukėlė nemažai painiavos buhalteriams ir kitiems specialistams.²²

Mokestinės lengvatos buvo kritikuojamos ir dėl to, kad jos galimai sumažino karo metu itin svarbias biudžeto pajamas. Remiantis Ukrainos parlamento mokesčių komiteto pirmininko pavaduotojo Jaroslavo Železniako skaičiavimais, įvedus 2 proc. apyvartos mokestį, valstybės biudžetas dėl šio pakeitimo kas mėnesį galėjo netekti 500–700 mln. Ukrainos grivinų, įskaitant apie 200 mln. Ukrainos grivinų, negautų iš šia lengvata pasinaudojusio lošimų verslo. Be to, konstatuota, kad Ukraina neteko milijardų grivinų pajamų dėl importo mokesčių panaikinimo. Tačiau čia išžvelgtas ir teigiamas aspektas – ekonominio aktyvumo ir vartojimo pagyvėjimas (pavyzdžiui, labai išaugo automobilių importas). Taip pat pažymėta, kad kai kurie verslai, pavyzdžiui, pirmai savarankiškai dirbančių mokesčių mokėtojų grupei priklausantys verslininkai, net ir atleisti nuo dalies mokesčių, padidino įmokas į biudžetą – 2022 m. sausio–spalio mėnesiais jų įmokos, palyginti su tuo pačiu 2021 m. laikotarpiu, išaugo 35 proc.²³

Apskritai teigiama, kad šalies verslas sugebėjo greitai prisitaikyti prie karo sąlygų. Nors pirmaisiais agresijos metais ekonomika smuko trečdaliu, netrukus ji pradėjo rodyti atsigavimo ženklus. Jau antraisiais karo metais buvo grąžinti ikikariniai mokesčių tarifai ir atnaujinti mokesčių auditai.²⁴

²⁰ Влада планує скасувати «воєнні» податкові пільги: чого чекати бізнесу? (2022 m. gruodžio 2 d.). Prieiga per internetą: <https://news.dtk.ua/accounting/automation/80289-vlada-planuje-skasuvati-vojenni-podatkovi-pilgi-cogo-cekati-biznesu>

²¹ Coalition of Business Communities for Modernization of Ukraine. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://coalitionua.business/eng>

²² Grigorenko, Y. (2023 m. sausio 11 d.). The government's tax policy in 2022 did not live up to the hopes of business. Prieiga per internetą: <https://gmcenter.com/en/posts/the-governments-tax-policy-in-2022-did-not-live-up-to-the-hopes-of-business/>

²³ Žr. 20 šaltinį.

²⁴ Зануда, А. (2024 m. liepos 29 d.). Влада підвищує податки. Навіщо і які будуть наслідки. Prieiga per internetą: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c3g9yjk7r00o>

Trečiaisiais karo metais Ukrainos Vyriausybė ir kai kurie parlamentarai ėmė vis garsiau kalbėti apie poreikį didinti mokesčius. Toks siūlymas buvo grindžiamas tuo, kad 2024 m. partnerių finansinė ir karinė parama tapo ne tokia nuspėjama kaip 2023-aisiais, o jos perspektyvos 2025 metams atrodė neapibrėžtos. Šios aplinkybės didino spaudimą Ukrainos valstybės biudžetui ir išryškino būtinybę ieškoti tvaresnių, vidaus pajamomis paremtų finansavimo šaltinių. Čia kaip pavyzdys dažnai minima 2023 metų spalį susiklosčiusi situacija, kai, JAV Kongrese respublikonams laikinai sustabdžius paramą Ukrainai, šalis patyrė rimtų problemų – trūko ginkluotės ir amunicijos, sulėtėjo karinės operacijos, o Rusijos puolimai tapo nuožmesni, taip pat sumenko civiliams karo sąlygomis itin svarbi ekonominė ir humanitarinė pagalba. Tik 2024 metų balandį Jungtinės Valstijos atnaujino paramą, patvirtindamos 60,8 mlrd. JAV dolerių pagalbos paketą, kuris sustiprino Ukrainos gynybinius pajėgumus ir stabilizavo situaciją fronte.²⁵

Pasak Ukrainos finansų ministro Serhijaus Marčenkos, karas šaliai kasdien atsieina apie 5,6 mlrd. Ukrainos grivinių – per 1 mlrd. JAV dolerių per dešimt dienų. Didžioji dalis šių karinių išlaidų – karių atlyginimai, ginkluotė, technika, logistika ir medicina – finansuojama valstybės vidaus pajamomis, tai yra – iš mokesčių. Vakarų partnerių teikiama finansinė pagalba daugiausia paskirstoma civilinėms reikmėms: valstybės tarnautojų atlyginimams, pensijoms, socialinėms išmokoms ir infrastruktūros palaikymui. Kadangi didelė dalis Ukrainos surenkamo biudžeto atitenka frontui, šalis yra priversta ieškoti papildomų vidaus finansavimo šaltinių, įskaitant mokesčių didinimą.²⁶

Taigi, Ukraina, siekdama padidinti biudžeto pajamas karo sąlygomis, ėmėsi reikšmingų veiksmų.

2024 m. lapkričio 28 d. šalies prezidentas Volodymyras Zelenskis pasirašė spalio 10 d.

Aukščiausiosios Rados priimtą mokesčius didinantį įstatymą, kuris įsigaliojo 2024 m. gruodžio 1 d.

ir žymėjo vieną svarbiausių pokyčių šalies mokesčių politikoje nuo karo pradžios. Priimti sprendimai pristatyti kaip būtinybė siekiant užtikrinti stabilų gynybos finansavimą ir mažinti priklausomybę nuo išorinių donorų bei partnerių. Viešojoje erdvėje šie mokesčių padidinimai neretai vadinami istoriniais ir rekordiniais – tiek dėl savo apimties, tiek dėl simbolinės reikšmės.²⁷ **Pagrindiniai mokesčių reformos žingsniai:**²⁸

- **karo mokesčio padidinimas.** Fizinių asmenų karo mokesčio, taikomo visų rūšių pajamoms – darbo užmokesčiui, dividendams, palūkanoms bei lėšoms, gautoms už nuomą, tarifas pakeltas nuo 1,5 iki 5 proc. Planuojama, kad šis dydis išliks iki karo padėties pabaigos. Išimtis taikoma karo veiksmuose dalyvaujantiems kariams bei mobilizuotiems asmenims – jiems lieka ankstesnis 1,5 proc. tarifas. Taip pat nustatyta, kad nuo 2025 m. prievolė mokėti karo mokestį galioja ir individualią veiklą vykdančioms asmenims. Pirmai, antrai ir ketvirtai mokesčių mokėtojų grupėms priklausantys verslininkai privalo mokėti 10 proc. nuo minimalios mėnesinės algos (apie 800 Ukrainos grivinių). Trečios grupės mokesčių mokėtojai turi sumokėti 1 proc. nuo gautų pajamų.

²⁵ Ten pat.

²⁶ Ten pat.

²⁷ Михайлов, Д. (2024 m. lapkričio 28 d.). Зеленський підписав закон про підвищення податків. Prieiga per internetą: <https://suspilne.media/890637-zelenskij-pidpisav-zakon-pro-pidvisenna-podatkov/>

²⁸ Крижний, А. (2024 m. lapkričio 28 d.). Зеленський підписав історичне підвищення податків в Україні. Prieiga per internetą: <https://epravda.com.ua/finances/zelenskij-pidpisav-istorichne-pidvishchennya-podatkov-v-ukrajini-800221/>

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

- **Pelno mokesčio pokyčiai.** Bankams pelno mokesčio tarifas išaugo nuo 25 iki 50 proc., o nuo 2025 metų sausio 1 d. padidintas ir nebankinių finansų įstaigų, išskyrus draudimo bendroves, pelno mokestis – dabar šios įstaigos turi mokėti nebe 18, o 25 proc. nuo uždarbio.
- **Avansiniai mokesčiai.** Pagal naująją mokesčių administravimo tvarką degalinėms taikomas mėnesinis avansinis pelno mokestis, kurio dydis skiriasi priklausomai nuo degalinės tipo. Svarbu pažymėti, kad šio mokesčio permokos vėliau neišskaitomos. Taip pat nustatytas išankstinis pelno mokestis valiutų keitykloms – 700 eurų už keityklos punktą Kyjive, 600 eurų miestuose, turinčiuose per 50 tūkst. gyventojų, ir 200 eurų – mažesnėse gyvenvietėse arba užmiestyje.

Karo mokestis – privalomas mokestinis įnašas, kurį Ukrainoje moka tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys. Šis mokestis buvo įvestas 2014 m. kaip atsakas į prasidėjusią Rusijos karinę agresiją prieš Ukrainą. Pagrindinis jo tikslas – papildyti valstybės biudžetą ir užtikrinti stabilų šalies gynybos finansavimą, įskaitant kariuomenės aprūpinimą būtinomis priemonėmis. Nors iš pradžių buvo numatyta, kad mokestis bus laikinas, dėl užsitęsusio konflikto jo galiojimas buvo nuolat pratęsiamas, todėl ir šiandien jis tebėra taikomas kaip svarbi valstybės gynybos finansavimo priemonė.²⁹

Siekdama padidinti biudžeto pajamas, Ukraina priėmė ir keletą kitų mokestinių priemonių, pvz., įvestas minimalus žemės mokestis, priklausantis nuo sklypo paskirties, padidinti mokesčiai už gamtinių išteklių – skaldos, smėlio, granito ir molio – gavybą, nustatant minimalų 5 JAV dolerių tarifą už toną. Nuo 2025 m. įsigaliojo nauja mokestinių ataskaitų teikimo tvarka – fiziniai asmenys ir įmonės kiekvieną mėnesį privalo teikti ataskaitas apie gyventojų pajamų, karo mokesčius ir socialinę įmoką.³⁰

Sprendimas pakelti mokesčius, įskaitant karo mokesčio tarifą, sulaukė visuomenės ir ekspertų kritikos dėl kelių esminių priežasčių. Visų pirma, įstatymo taikymas atgaline data pažeidžia konstituciją ir mokesčių sistemos stabilumo principą, kuris reikalauja, kad mokestinės naujovės būtų įvedamos iš anksto, laikantis tam tikrų terminų, o mokesčių pokyčiai – prognozuojami. Be to, esą, padidinta finansinė našta tenka daugiausia oficialiai dirbantiems žmonėms, nes būtent iš jų atlyginimų tiesiogiai atskaičiuojamas didesnis mokestis, o verslas šio pokyčio nepajunta. Nepasitenkinimas kyla ir dėl nepakankamo skaidrumo – gyventojai nori aiškiai žinoti, kaip bus panaudojamos jų suneštos lėšos, ypač turint omenyje aukštą korupcijos lygį šalyje. Galiausiai, diskutuojama, kad buvo ir kitų galimų sprendimų, pavyzdžiui, mažinti valdžios išlaidas ar didinti pridėtinės vertės mokestį – taip našta būtų teisingiau paskirstyta visiems gyventojams, o ne tik dirbančiai visuomenės daliai.³¹

Verslo atstovai ir ekspertai dar projekto svarstymų eigoje įspėjo, kad tokie mokesčių pakeitimai padidins spaudimą sąžiningiems verslininkams ir nemažins šalies ekonominio šešėlio, o priešingai, gali net jį padidinti. Pasak mokesčių politikos eksperto Myroslavo Labos, Ukrainos valstybė dėl šešėlinės ekonomikos, kurią sudaro tokie reiškiniai kaip kontrabanda, prekių padirbinėjimas ir nelegali prekyba bei atlyginimai vokeliuose, kasmet nesurenka apie 400 mlrd. Ukrainos grivinų. Jo teigimu, užuot priėmusi

²⁹ Військовий збір: найважливіше про податок. (2025 m. kovo 31 d.). prieiga per internetą: <https://online.novaposhta.education/blog/vijskovij-zbir-najvazhlyvishe-pro-podatok>

³⁰ Žr. 28 šaltinį.

³¹ Волошаненко, В. та Сметанко, О. (2024 m. spalio 25 d.). Зростання військового збору й інших податків. Як це вплине на зарплати й бізнес – думки експертів з Кіровоградщини. Prieiga per internetą: <https://suspilne.media/kropyvnytskyi/866021-zrostanna-vijskovogo-zboru-j-insih-podatkov-ak-ce-vplyne-na-zarplati-j-biznes-dumki-ekspertiv-z-kirovogradsini/>

veiksmingas priemonės šešėliui mažinti valdžia nusprendė didinti mokesčius, taip pažeisdama anksčiau duotus pažadus dėl korupcijos mažinimo ir fiskalinės politikos. Baimintasi, kad diegiami sprendimai labiausiai paveiks teisėtą verslą, kuris ir taip patiria reguliacinę ir administracinę naštą, o tai gali dar paskatinti šešėlio augimą ir biudžeto pajamų sumažėjimą. Be to, pažymėta, kad nebuvo pateikta jokių oficialių skaičiavimų ar pakeitimų poveikio analizės, kuri parodytų, kaip mokesčių didinimas paveiks Ukrainos verslo aplinką, investicijas ir konkurencingumą.³²

Tiesa sakant, ir **ikikarinė Ukrainos mokestinė sistema nebuvo vertinama kaip efektyvi ar teisinga - jos komplikuotumas, dažni pokyčiai ir skaidrumo trūkumas kėlė sunkumų tiek verslui, tiek gyventojams. Buvo manoma, kad šalies mokesčių administravimas - nepakankamai skaitmenizuotas, o šešėlinė ekonomika - itin didelė.**³³ Poreikis pildyti biudžetą karo sąlygomis tik paryškino sisteminės spragas ir paskatino ieškoti būdų iš esmės pertvarkyti mokesčių sistemą.

Taigi, karo pradžioje Ukrainos Vyriausybė nusprendė švelninti finansinius išbandymus supaprastindama mokesčių administravimą ir įvesdama lengvatų verslui, tačiau šios priemonės buvo vertinamos prieštaringai - girdėjosi abejonių dėl jų efektyvumo ir teisingumo. Vėliau, tarptautinės paramos neapibrėžtumo ir karo išlaidų augimo kontekste, šalis ėmėsi priešingos taktikos - mokesčių didinimo. Pokyčiai buvo būtini, tačiau ir šįkart sulaukė kritikos, ypač dėl galimo poveikio gyventojams ir verslui, šešėlinės ekonomikos augimui ir pan. Išlieka poreikis tęsti išeičių, kaip finansuoti gynybą ir sukurti efektyvesnę, skaidresnę bei ilgalaikėje perspektyvoje tvarią mokesčių sistemą, kuri padės stiprinti Ukrainos ekonominį atsparumą ir užtikrinti stabilų atsigavimą po karo, paieškas.

4. Kai kurių ES šalių gynybos finansavimo aspektai

Atsižvelgiant į pastaraisiais metais pasikeitusią saugumo aplinką, Europos Sąjungos šalims kyla neišvengiamybė reikšmingai didinti gynybos išlaidas. Rusijos agresija prieš Ukrainą, augančios grėsmės NATO rytiniam flangui, būtinybė gerinti karinį pasirengimą skatina valstybes nares skirti daugiau lėšų krašto apsaugai ir gynybai. Šios investicijos laikomos būtina sąlyga siekiant užtikrinti ilgalaikį regiono saugumą ir atgrasymo politikos veiksmingumą.

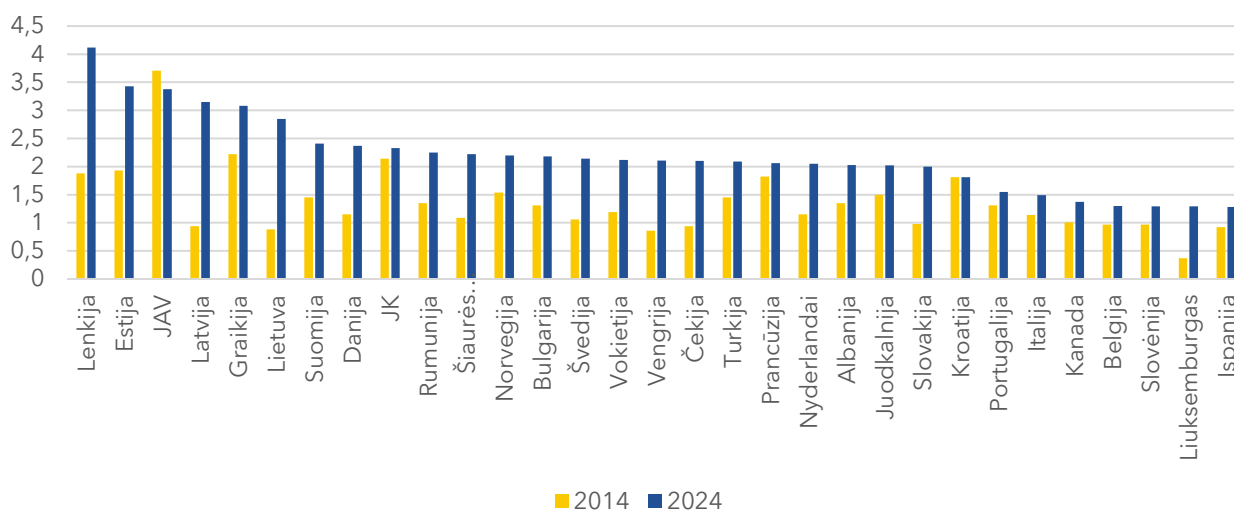
Stokholmo tarptautinio taikos tyrimų instituto (angl. *Stockholm International Peace Research Institute*) duomenimis, Europos (įskaitant Rusiją) karinės išlaidos 2024 m. kilo 17 proc. ir pasiekė 693 mlrd. JAV dolerių - tai buvo didžiausias tokių išlaidų lygis nuo Šaltojo karo pabaigos. Instituto teigimu, visos Europos šalys, išskyrus Maltą, 2024-iais padidino savo karinius biudžetus ir šios išlaidos lėmė bendrą pasaulinį karinių išlaidų šuolį. Ypač ryškus karinių išlaidų augimas fiksuotas Vidurio ir Vakarų Europoje.

³² Збільшення податків. На кого і як вплине ухвалення закону 11416. (2024 m. spalio 11 d.). Prieiga per internetą: <https://biz.nv.ua/ukr/finance/novi-podatki-2024-ekspert-poyasniv-shcho-ne-tak-z-normami-zakonoprojektu-10416-d-novini-ukrajini-50452000.html>

³³ Костюк, Б. (2014 m. sausio 16 d.). Податкова система України є однією з найгірших у світі - експерти. Prieiga per internetą: <https://www.radiosvoboda.org/a/25231465.html>

Nurodoma, kad Vokietija padidino karines išlaidas 28 proc. (iki 88,5 mlrd. JAV dolerių) ir tapo daugiausia lėšų šiai sričiai skyrusia šalimi regione bei ketvirta pasaulyje. Lenkija išlaidas padidino 31 proc. – iki 38 mlrd. JAV dolerių, o Švedija – 34 proc. (iki 12 mlrd. JAV dolerių). Pirmaisiais narystės NATO metais pastaroji šalis pasiekė Aljanso nustatytą 2 proc. BVP gynybos išlaidų tikslą. Apskaičiuota, kad NATO priklausančios Europos šalys praėjusiais metais gynybai išleido 454 mlrd. JAV dolerių ir tai sudarė 30 proc. visų Aljanso karinių išlaidų.³⁴ NATO duomenimis, net 22 iš 32 Aljanso narių gynybai 2024-iais skyrė ne mažiau kaip 2 proc. BVP.³⁵ Ekspertų teigimu, dabartiniai politikos sprendimai rodo, kad Europa įžengė į nuolat didėjančių karinių išlaidų laikotarpį, kuris, tikėtina, tęsis ir ateityje.

1 grafikas. NATO šalių gynybos išlaidos (proc. nuo šalies BVP) 2014 m. ir 2024 m.*
© (duomenys) NATO, *Datawrapper*, 2024 m.³⁶ © (grafika) Nacionalinė biblioteka, 2025 m.

*2024 m. duomenys preliminarūs.

Lenkija išsiskiria NATO kaip šalis, skirianti gynybai bene didžiausią BVP dalį. Dar 2024 metų rudenį žiniasklaidoje rašyta, kad šalis planuoja šiai sričiai 2025-iais skirti per 186 mlrd. zlotų, o tai sudarytų maždaug 4,7 proc. valstybės BVP. Numatyta, kad šios lėšos bus gaunamos iš dviejų pagrindinių šaltinių – Krašto apsaugos ministerijos biudžeto ir nebiudžetinio Ginkluotųjų pajėgų rėmimo fondo (lenk. *Fundusz Wsparcia Sił Zbrojnych*).³⁷ Fondas įkurtas 2022 m. kaip speciali priemonė, skirta centralizuoti ir efektyviau valdyti Lenkijos gynybos finansavimą. Pagrindinė jo funkcija – užtikrinti stabilų lėšų srautą gynybos reikmėms, leidžiant skolintis tiek vidaus, tiek tarptautinėse finansų rinkose. Be to, fondas gauna

³⁴ Unprecedented rise in global military expenditure as European and Middle East spending surges. (2025 m. balandžio 28 d.). Prieiga per internetą: <https://www.sipri.org/media/press-release/2025/unprecedented-rise-global-military-expenditure-european-and-middle-east-spending-surges>

³⁵ NATO: 22 narės pernai pasiekė Aljanso nustatytą 2 proc. BVP gynybos išlaidų tikslą. (2025 m. balandžio 24 d.). Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/2545828/nato-22-nares-pernai-pasieke-aljanso-nustatyta-2-proc-bvp-gynybos-islaidu-tiksla?srsId=AfmBOoo-GLrF0N-Y13i3oa7EpUminVliirJUog6rpt9eqgj6WWrqHTLx>

³⁶ Clear increase in defense spending in NATO, (2024 m. birželio 18 d.). Prieiga per internetą: <https://www.europaportalen.se/2024/06/tydlig-okning-av-forsvarsutgifter-i-nato>

³⁷ Wydatki na obronność najwyższe w historii. "Plany rozjeżdżają się z rzeczywistością". (2024 m. rugpjūčio 29 d.). Prieiga per internetą: <https://www.money.pl/gospodarka/wydatki-na-obronnosc-najwyzsze-w-historii-plany-rozjezdza-sie-z-rzeczywistoscia-7065209656707616a.html>

papildomų asignavimų iš valstybės biudžeto – taip sukuriamas įvairiapusis finansavimo mechanizmas. Fondas padeda sumažinti finansinę naštą valstybės biudžetui vienu metu suteikdamas lankstumo ir garantuodamas, kad gynybos sektorius turės pakankamai lėšų svarbiausiems projektams bei karinėms pajėgoms stiprinti. Tai svarbus žingsnis Lenkijos nacionalinio saugumo strategijoje reaguojant į nuolat besikeičiančią geopolitinę situaciją.³⁸

Lenkijos viešojoje erdvėje užsimenama ir apie galimus Ginkluotųjų pajėgų rėmimo fondo trūkumus. Esą jis formuojamas daugiausia skolintomis lėšomis, vadinasi, augina valstybės skolą ir ateityje gali užkrauti didelių palūkanų naštą valstybei ir jos gyventojams. Be to, pasigendama skaidrumo – kritikams ne visada aišku, kam tiksliai naudojamos fondo lėšos.³⁹

Vienas naujesnių mokestinių pakeitimų Lenkijoje – dvejus metus galiojusio nulinio PVM tarifo pagrindiniams maisto produktams panaikinimas. Atsižvelgiant į infliacijos sulėtėjimą ir poreikį papildyti biudžetą, nuo 2024 m. balandžio 1 d. grąžintas 5 proc. PVM.⁴⁰ Tiesa, užuominų, kad šios lengvatos panaikinimas būtų susijęs su poreikiu didinti gynybos išlaidas, viešojoje erdvėje neaptikta.

Naujų mokesčių tiesiogiai gynybai finansuoti Lenkijoje nebuvo įvesta, tačiau svarstymų apie galimus papildomus lėšų šaltinius būta. Pvz., kelta **gynybos mokesčio ar ypatingojo mokesčio, kurį galėtų mokėti bankai, idėja**. Siūlymas dėl ypatingojo mokesčio viešojoje erdvėje buvo grindžiamas tuo, kad komerciniai bankai pastaraisiais metais uždirbo itin didelius pelnus, ypač dėl augusių palūkanų normų ir padidėjusio paskolų portfelio. Svarstyta, kad bankai galėtų solidariai prisidėti prie valstybės saugumo stiprinimo, skirdami dalį savo pelno specialiam gynybos fondui ar sumokėdami laikiną papildomą mokestį; siekiant išvengti papildomos finansinės naštos gyventojams ar smulkiąjam verslui, tokia priemonė būtų orientuota ne į visus ekonominius subjektus, o tik į pelningiausią sektorių.⁴¹

Idėjų lygmenyje likęs ir **svarstymas, kad kiekvienas pilietis ar ekonominis subjektas atitinkamomis proporcijomis pagal savo pajamas ar veiklos mastą galėtų prisidėti prie valstybės saugumo finansavimo**. Tarp galimų tokio mokesčio modelių – fiksuota įmoka, papildanti esamus gyventojų mokėjimus, apskaičiuojamus nuo pajamų, arba specialus mokestis tam tikroms prekių ar paslaugų kategorijoms. Idėjos šalininkų nuomone, tai būtų sąžiningas ir skaidrus būdas telkti lėšas gynybai, o kritikai nuogąstauja dėl galimo papildomo finansinio spaudimo gyventojams ir poveikio vartojimui.⁴²

³⁸ Miedziński, P. (2024 m. rugsėjo 9 d.). Ile Polska wyda na obronność? Wiele jednak zależy od stopnia realizacji Funduszu Wsparcia Sił Zbrojnych. Prieiga per internetą: <https://portalobronny.se.pl/polityka-obronna/ile-polska-wyda-na-obronnosc-wiele-jednak-zalezy-od-stopnia-realizacji-funduszu-wsparcia-sil-zbrojnych-aa-D5Yp-4LEc-qek1.html>

³⁹ Ciślak, J. (2023 m. rugsėjo 13 d.). Rośnie zadłużenie Funduszu Wsparcia Sił Zbrojnych. prieiga per internetą: <https://defence24.pl/przemysl/rosnie-zadluzenie-funduszu-wsparcia-sil-zbrojnych>

⁴⁰ Polish government ends 0% VAT on food after two years. (2024 m. kovo 12 d.). Prieiga per internetą: <https://notesfrompoland.com/2024/03/12/polish-government-ends-0-vat-on-food-after-two-years/>

⁴¹ Rekordowe zyski banków na obronność. Jest pomysł dodatkowego podatku. (2025 m. kovo 20 d.). Prieiga per internetą: <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/banki-zaplaca-nowy-podatek-skorozystaja-niech-sie-dziela/3kw6xen>

⁴² Skąd wziąć pieniądze na zbrojenia? Podatek obronny dzieli ekonomistów. (2024 m. spalio 4 d.). Prieiga per internetą: <https://www.parkiet.com/gospodarka-krajowa/art41391881-skad-wziac-pieniadze-na-zbrojenia-podatek-obronny-dzieli-ekonomistow>

Remiantis minėta 2025 m. Stokholmo tarptautinio taikos tyrimų instituto ataskaita, **Vokietijos** karinės išlaidos 2024 m. pasiekė didžiausią lygį nuo šalies susivienijimo 1990-iais. Pagal bendrą gynybos biudžetą Vokietija tapo ketvirta pasaulyje. Šalies gynybos išlaidos 2024 m. sudarė apie 1,9 proc. jos BVP ir buvo 28 proc. didesnės nei ankstesniais metais.⁴³ 2025 m. pradžioje skelbta, kad Vokietija pagaliau pasiekė 2 proc. nuo BVP gynybai tikslą.⁴⁴

Reaguodama į pasikeitusią saugumo situaciją Europoje, Vokietijos Vyriausybė 2022 m. paskelbė apie vadinamąjį **Zeitenwende** – istorinį politikos posūkį, kuriuo įsipareigota iš esmės atnaujinti šalies ginkluotąsias pajėgas. **Vienas pagrindinių šios politikos žingsnių buvo specialaus 100 mlrd. eurų fondo, skirto Bundesvero (Vokietijos ginkluotųjų pajėgų) modernizavimui, įsteigimas.**⁴⁵ **Teigta, kad fondas bus finansuojamas ne iš naujų ar padidintų mokesčių, bet pasiskolinant lėšų finansų rinkose.** Vokietijos konstitucijoje buvo padarytas išimtinis pakeitimas, leidžiantis šį fondą finansuoti nesilaikant įprastų fiskalinių apribojimų – vadinamojo „skolos stabdžio“ (tai Vokietijos konstitucijoje įtvirtintas fiskalinės drausmės mechanizmas, ribojantis valstybės galimybę skolintis).⁴⁶ Tačiau šio fondo veikimas terminuotas – planuojama 2025-iais lėšas paskirstyti, o iki 2027 m. – panaudoti. Pažymima, kad įprastai formuojamas gynybos biudžetas, kurį 2025 m. sudarys apie 53 mlrd. eurų, gerokai atsilieka nuo sumos, reikalingos siekiant išlaikyti NATO nustatytą 2 proc. BVP lygį – skaičiuojama, kad tam reikėtų maždaug 80 mlrd. eurų kasmet.⁴⁷

Viešuosiuose šaltiniuose ir ekspertų vertinimuose užsimenama, kad ilgalaikis Vokietijos gynybos finansavimas nėra pakankamai suplanuotas ir gali būti ne itin tvarus. Kadangi naujo specialaus fondo steigimas ar papildomas skolinimasis būtų politiškai sudėtingas, valstybei gali tekti arba sumaniai perskirstyti turimas biudžeto lėšas, arba ieškoti naujų pajamų šaltinių, kurie leistų užtikrinti tvarų gynybos finansavimą ateityje.⁴⁸

Švedija oficialiai į NATO įstojo 2024 m. kovo 7 d., taip užbaigdamą savo ilgametį neutralumo laikotarpį ir prisijungdamą prie kolektyvinės gynybos Aljanso. Šis žingsnis buvo atsakas į pasikeitusią saugumo situaciją Europoje, ypač po Rusijos invazijos į Ukrainą. Prisijungdamą prie NATO Švedija įsipareigojo vykdyti Aljanso tikslus ir stiprinti savo gynybinius pajėgumus. Praėjusiais metais ši šalis gynybai skyrė apie 2,2 proc. BVP, o 2025 m. šis rodiklis turėtų siekti 2,4 proc. BVP. Siekdama sustiprinti savo karines galias,

⁴³ Žr. 34 šaltinį.

⁴⁴ Martinez, M. (2025 m. vasario 20 d.). Germany says it met NATO 2% defence spending target in 2024, short of Trump's demand. Prieiga per internetą: <https://www.reuters.com/world/europe/germany-met-nato-2-defence-spending-target-2024-sources-say-2025-01-20/>

⁴⁵ Von der Burchard, H. (2022 m. gegužės 30 d.). 5 things to know about Germany's historic military investment fund. Prieiga per internetą: <https://www.politico.eu/article/5-things-to-know-about-germanys-historic-military-investment-fund/>

⁴⁶ Germany to change constitution to enable \$110 billion defense fund. (2022 m. gegužės 30 d.). Prieiga per internetą: <https://www.reuters.com/world/europe/germany-change-constitution-enable-110-billion-defense-fund-2022-05-29/>

⁴⁷ Werkhäuser, N. (2025 m. vasario 8 d.). Defense spending: How to pay for Germany's security? Prieiga per internetą: <https://www.dw.com/en/defense-spending-how-to-pay-for-germanys-security/a-71537314>

⁴⁸ Union will steigende Verteidigungsausgaben durch Bürgergeldreform finanzieren. (2024 m. spalio 15 d.). Prieiga per internetą: <https://www.mdr.de/nachrichten/deutschland/politik/verteidigungsausgaben-mit-buergergeld-finanzierung-union-100.html#:~:text=Die%20Rechnung%20ist%20einfach:%20Rund%2050%20Milliarden,Jahr%20fehlen%20also%2030%20Milliarden%20im%20Wehretat>

Švedija iki 2028 m. planuoja padidinti gynybos išlaidas iki 2,6 proc. BVP.⁴⁹ Vyriausybės planuose – 2025–2030 metų laikotarpiu papildomai skirti gynybai per 170 mlrd. Švedijos kronų.⁵⁰

Švedijos gynybos finansavimas grindžiamas daugiausia pajamomis iš gyventojų ir įmonių sumokamų mokesčių, taip pat į šį sektorių investuojama ir iš kitų Vyriausybės gaunamų lėšų šaltinių. Tiesioginio mokesčių didinimo siekiant padengti kylančias gynybos išlaidas kol kas nesiimta. Neretai akcentuojama, kad Švedijoje mokesčiai jau dabar yra vieni didžiausių pasaulyje. Pagal bendrą mokestinę naštą šalis patenka tarp dešimties šiuo atžvilgiu pirmaujančių valstybių, todėl neatmetama, kad mokesčių didinimas gali kelti realų pavojų ekonomikos augimui, kuris ateityje gali tapti svarbiausiu viešųjų finansų, taip pat ir gynybos lėšų, generatoriumi.⁵¹

Prognozuojant, kad 2025 metų birželį NATO viršūnių susitikime bus nustatytas naujas Aljanso narių gynybos išlaidų tikslas, pagrįstas didesne BVP dalimi, Švedija iš anksto ieškojo galimybių, kaip galėtų padidinti savo gynybos finansavimą. Siūlyti įvairūs papildomų lėšų šaltiniai, pvz., mokesčių kėlimas ir išlaidų mažinimas, nekilnojamojo turto ir kapitalo prieaugio apmokestinimas, taip pat galimybė pasitelkti vienkartinės paskolas. Kai kurios idėjos sukritikuotos, pvz., spėta, kad nekilnojamojo turto ir kapitalo prieaugio mokesčiai nesulauks plačiosios visuomenės palaikymo ir gali skatinti kapitalo nutekėjimą į užsienį. Bene palankiausiai vertinamas kelias – skatinti ekonomikos augimą, leidžiantį natūraliai didinti valstybės pajamas be būtinybės kelti mokesčių tarifus. Daugiau lėšų gynybai galėtų atitekti ir dėl perteklinio valstybės biudžeto tikslo pakeitimo.⁵²

Verta paminėti, kad, numatydama NATO gynybos išlaidų tikslo kiltelėjimą, šalies Vyriausybė ir Švedijos demokratų partija sutarė pereinamuoju laikotarpiu svarbių socialinių programų ar vidaus saugumo investicijų neaukoti, o papildomų lėšų karinėms išlaidoms pasiskolinti. Skaičiuota, kad jei iki 2030 metų gynybos išlaidos pasieks 3,5 proc. BVP, iki 2034-ųjų paskolomis finansuojamų investicijų į šią sritį suma viršys 300 mlrd. Švedijos kronų. Pagal šį susitarimą didžioji dalis finansavimo bus gaunama skolinantis, o nuo 2035 metų skolos bus palaipsniui mažinamos siekiant subalansuoto biudžeto.⁵³

Švedijos viešajame diskurse dažnai pabrėžiama, kad **efektyviausias būdas finansuoti gynybą yra skatinti ūkio augimą**, nes tai leidžia didinti valstybės pajamas natūraliai – kyla įmonių pelnai, užimtumo rodikliai ir gyventojų pajamos, todėl ir nepadidinus mokesčių tarifų į biudžetą įplaukia daugiau lėšų. Traukiantis nedarbui mažėja ir socialinių išmokų išlaidos, o sutaupytos lėšos gali būti panaudojamos

⁴⁹ Regeringskansliet. (n. d.). Försvarsbudget. Prieiga per internetą: <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/forsvarsbudget/>

⁵⁰ Regeringskansliet. (2024 m. rugsėjo 17 d.). Stora satsningar på militära försvarets tillväxt. Prieiga per internetą: <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2024/09/stora-satsningar-pa-militara-forsvarets-tillvaxt/>

⁵¹ Waldenström, D och Daunfeldt, S. O. (2025 m. balandžio 22 d.). Skattehöjningar döms ut för att finansiera försvaret – "Direkt tillväxthämmande". prieiga per internetą: https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/ekonomisk-analys/skattehojningar-doms-ut-for-att-finansiera-forsvaret-direkt-tillv_1230800.html

⁵² Westman, H. (2025 m. kovo 10 d.). Upprustningen kan finansieras utan högre skatt. Prieiga per internetą: <https://www.di.se/ledare/upprustningen-kan-finansieras-utan-hogre-skatt/>

⁵³ Investments in stronger military defence, measures against hybrid threats and increased support to Ukraine. (2025 m. kovo 26 d.). Prieiga per internetą: <https://www.government.se/press-releases/2025/03/investments-in-stronger-military-defence-measures-against-hybrid-threats-and-increased-support-to-ukraine/>

gynybai finansuoti. Be to, stipri ekonomika skatina inovacijų plėtrą, kuri sudaro prielaidas stiprinti tiek gynybos sektorių, tiek visą šalies ūkį.⁵⁴

Įdomu panagrinėti dar vienos palyginti naujos Aljanso narės – **Suomijos** – sprendimus, susijusius su NATO įsipareigojimais ir išaugusiomis gynybos išlaidomis. 2023 metų balandį valstybė oficialiai tapo Aljanso dalimi, taip žymiai pakeisdama savo saugumo ir gynybos politikos kryptį. 2025 m. Suomija planuoja gynybai skirti apie 6,5 mlrd. eurų – tai sudaro maždaug 2,5 proc. jos BVP.⁵⁵ Atsižvelgdama į regione išaugusią geopolitinę grėsmę ir jausdama poreikį būti visaverte NATO nare, šalies Vyriausybė yra užsibrėžusi iki 2029 m. padidinti šios srities išlaidas iki 3 proc. BVP.⁵⁶

Valstybės biudžeto lėšomis gynybą finansuojanti Suomija **2024 m. priėmė sprendimą kilstelėti PVM tarifą nuo 24 proc. iki 25,5 proc.** – tai vienas reikšmingiausių pastarojo meto šalies mokesčių sistemos pokyčių. Lengvatiniai 10 proc. ir 14 proc. PVM tarifai išliko, tačiau jų taikymas buvo peržiūrėtas ir pakoreguotas. Dalis anksčiau 10 proc. PVM tarifu apmokestintų prekių ir paslaugų, pvz., knygos, viešbučių, viešojo transporto paslaugos, vaistai, kultūros ir sporto renginių bilietai ir kt., perkeltos į 14 proc. tarifu apmokestinamų prekių ir paslaugų grupę. Siekiant užtikrinti didesnę kai kurių būtiniausių prekių, tokių kaip moterų higienos priemonės ir vystyklai, prieinamumą, PVM tarifas joms sumažintas nuo 24 proc. iki 14 proc. Teigta, kad šis PVM padidinimas – viena iš priemonių, padedančių subalansuoti biudžetą ir užtikrinti stabilų finansavimą ne tik gynybai, bet ir kitoms viešosioms paslaugoms.⁵⁷

2025 metų balandį žiniasklaidoje skelbta, kad, siekdama pagyvinti ekonomiką ir pritraukti užsienio investicijų, kartu – ir užtikrinti tvaresnį gynybos finansavimą ateityje, Suomijos Vyriausybė planuoja vietoje 20 proc. juridinių asmenų pelno mokesčio tarifo įvesti 18 proc., taip pat sumažinti gyventojų pajamų mokestį.⁵⁸ Naujų specialių mokesčių gynybai finansuoti Suomija neįsivedė.

Latvija, reaguodama į geopolitines permainas ir pasikeitusią saugumo situaciją regione, pastaraisiais metais taip pat reikšmingai didina gynybos finansavimą. 2025 m. šalies gynybos biudžetas sudarys apie 3,45 proc. BVP, o iki 2026 m. planuojama pasiekti ar net peržengti 4 proc. BVP.⁵⁹ 2025 m. gegužės 13 d. kaimyninės šalies Vyriausybė priėmė sprendimą nuo 2026-ųjų krašto apsaugai, gynybai, NATO tikslams ir karinei paramai Ukrainai skirti 5 proc. BVP. Numatoma, kad papildomas gynybos finansavimas 2025–2028 m. laikotarpiu padidins valstybės biudžeto deficitą, kiti galimi pinigų šaltiniai – viešųjų ir privačių

⁵⁴ Så kan tillväxten bära Sveriges ökade försvarsutgifter. (2025 m. kovo 11 d.). Prieiga per internetą:

https://www.ekonomifakta.se/sakomraden/offentlig-ekonomi/sa-kan-tillvaxten-bara-sveriges-okade-forsvarsutgifter_1228511.html

⁵⁵ Defence budget emphasises defence capabilities and NATO membership. (2024 m. gruodžio 19 d.). Prieiga per internetą:

https://www.defmin.fi/en/topical/press_releases_and_news/press_release_archive/2024/defence_budget_emphasises_defence_capabilities_and_nato_membership.14781.news#ee056a5d

⁵⁶ Martin, T. (2025 m. balandžio 1 d.). Finland pledges defense spending increase to 3 percent GDP by 2029. Prieiga per internetą:

<https://breakingdefense.com/2025/04/finland-pledges-defense-spending-increase-to-3-percent-gdp-by-2029/>

⁵⁷ Caragher, J. (2024 m. rugsėjo 1 d.). 1.5% VAT rate rise to 25.5% on 1 September 2024; reduced rate increases Jan 2025. Prieiga per internetą: <https://www.vatcalc.com/finland/finland-increases-vat-to-24-january-2013/>

⁵⁸ Finland plans tax cuts to boost economy; to cut corporate tax to 18% from 20%. (2025 m. balandžio 24 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.reuters.com/markets/europe/finland-plans-tax-cuts-boost-economy-cut-corporate-tax-18-20-2025-04-24/>

⁵⁹ Saeima pieņem Latvijas aizsardzības 2025. gada budžetu vairāk nekā 1,559 miljardu eiro apmērā. (2024 m. gruodžio 6 d.) Prieiga per internetą: <https://lvportals.lv/dienaskartiba/370762-saeima-pienem-latvijas-aizsardzibas-2025-gada-budzetu-vairak-neka-1559-miljardu-eiro-apmera-2024>

partnerysčių projektai, valstybės funkcijų optimizavimas, reformos bei Europos Sąjungos lėšos. Taip pat planuojama peržiūrėti viešųjų įmonių pelnus ir iki 2029 m. viešųjų akcijų platinimo būdu parduoti dalį kai kurių valstybės valdomų įmonių akcijų.⁶⁰

Latvių finansų ministras Arvils Ašeradens pabrėžė, kad **pagrindiniai papildomų lėšų gynybai šaltiniai bus Vyriausybės išlaidų mažinimas, biudžeto deficito didinimas ir tik kraštutiniu atveju – mokesčių kėlimas**. Šiuo metu prioritetas teikiamas efektyvesniam viešųjų išlaidų valdymui – svarstoma mažinti viešojo sektoriaus darbuotojų skaičių, optimizuoti viešuosius pirkimus, paslaugų ir kapitalo sąnaudas bei peržiūrėti ministerijų funkcijas.⁶¹ Premjerė Evika Silina patvirtino, kad artimiausiu metu neplanuojama įvesti naujų mokesčių ar keisti esamų tarifų. Ji akcentavo, kad pagrindinis Vyriausybės tikslas – skatinti Latvijos ekonomiką, išvengti stagnacijos ir efektyviai naudoti ES lėšas. Taip pat **numatoma steigti Gynybos ir saugumo fondą**, kuris užtikrins efektyvesnį gynybos finansavimą.⁶²

Vienas reikšmingesnių neseniai latvių priimtų su nacionalinio saugumo finansavimu susijusių sprendimų – **laikinas bankų solidarumo arba perviršinio pelno mokestis**, 2025–2027 metų laikotarpiu taikomas bankų grynųjų palūkanų pajamų daliai, daugiau nei 50 proc. viršijusiai 2018–2022 m. tokių pajamų vidurkį. Tikimasi, kad 2025 m. šis mokestis, kurio tarifas – 60 proc., į valstybės biudžetą įneš apie 93 mln. eurų, 2026 m. – 106,3 mln. eurų, 2027 m. – 106,7 mln. eurų, o šiuos pinigus bus galima skirti nacionalinio saugumo reikmėms. Tai laikoma socialiai teisingu sprendimu, nes apmokestinamas pelningas sektorius, o ne gyventojai ar smulkusis verslas. Kitas šio mokesčio tikslas – paskatinti skolinimą, nes numatyta galimybė grąžinti bankui solidarumo įmoką, jei jo kreditavimo augimas pasieks tam tikrą nustatytą tempą. Svarstyta panašų solidarumo mokestį nustatyti ir ne bankinio sektoriaus kreditų teikėjams bei maisto prekių parduotuvėms, tačiau galiausiai šiems siūlymams nepritarta.⁶³

Apie 3,4 proc. BVP gynybai skirianti **Estija** 2024 m. tam išleido apie 1,3 mlrd. eurų. Šiais metais planuojama šią sumą kilstelėti iki maždaug 1,6 mlrd. eurų – nuosekliai siekiama sustiprinti šalies karinius pajėgumus. Remiantis 2024 metų NATO duomenimis, Estija pagal gynybai skiriamą BVP dalį užėmė antrą vietą Aljanse nusileisdama tik Lenkijai.⁶⁴

Atsižvelgdama į geopolitinę padėtį Estija užsimojo dar labiau didinti gynybos biudžetą – 2025 m. balandį skelbta, kad šios Baltijos šalies Vyriausybė patvirtino kelių milijardų eurų vertės ketverių metų planą, pagal kurį numatoma jau 2026 m padidinti investicijas į gynybą iki 5,4 proc. BVP.⁶⁵

⁶⁰ Latvian government agrees to move toward 5% of GDP for defence. (2025 m. gegužės 14 d.). Prieiga per internetą:

<https://eng.lsm.lv/article/society/defense/14.05.2025-latvian-government-agrees-to-move-toward-5-of-gdp-for-defence.a598937/>

⁶¹ Finance Minister: By 2028 Latvia could put 5% of GDP into defense. (2025 m. vasario 25 d.). Prieiga per internetą:

<https://eng.lsm.lv/article/economy/economy/25.02.2025-finance-minister-by-2028-latvia-could-put-5-of-gdp-into-defense.a589177/>

⁶² Prime Minister promises – Latvia's tax burden will not increase in the near future. (2025 m. gegužės 14 d.). Prieiga per internetą:

<https://bnn-news.com/prime-minister-promises-latvias-tax-burden-will-not-increase-in-the-near-future-267649>

⁶³ No nākamā gada ievieš banku virspelnas nodokli jeb solidaritātes iemaksu, (2024 m. gruodžio 4 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/04.12.2024-no-nakama-gada-ievies-banku-virspelnas-nodokli-jeb-solidaritates-iemaksu.a578738/>

⁶⁴ Estonia to raise defense spending to 5% of GDP due to Russian threat. (2025 m. kovo 18 d.). Prieiga per internetą:

<https://tvpworld.com/85667003/estonia-to-raise-defense-spending-to-5-of-gdp-due-to-russian-threat>

⁶⁵ Fouda, M. (2025 m. balandžio 26 d.). Estonian government approves additional funding to raise defence spending to 5.4% of GDP.

Prieiga per internetą: <https://www.euronews.com/my-europe/2025/04/26/estonian-government-approves-additional-funding-to-raise-defence-spending-to-54-of-gdp>

2024 metų pabaigoje **Estija buvo apsisprendusi įsivesti laikiną gynybos mokestį**, turėjusį galioti iki 2028-ųjų metų pabaigos. Šis mokestis turėjo būti sudarytas iš trijų dalių: papildomų 2 proc., skaičiuojamų nuo pridėtinės vertės, pajamų ir pelno. Konkrečiau, planuota nuo 2025 m. liepos 1 d. PVM tarifą padidinti nuo 22 proc. iki 24 proc., o nuo 2026 metų pradžios papildomais 2 proc. apmokestinti gyventojų pajamas bei įmonių pelną.⁶⁶ Vis dėlto **2025 metų gegužę pranešta, kad Estijos Vyriausybė dėl gynybos mokesčio persigalvojo – pritarė įstatymo projektui, kuriuo atsisakoma laikinojo 2 proc. saugumo mokesčio bendrovių pelnui ir gyventojų pajamoms nuo pirmojo euro. Šalies parlamentui pritarus, saugumo mokestį pakeis nuo 2026 metų pradžios neterminuotai iki 24 proc. padidintas PVM tarifas.** Nutarta palikti ir 22 proc. įmonių pelno mokestį, mokamą nuo paskirstyto pelno, o reinvestuojamam pelnui ir toliau taikyti nulinį tarifą.⁶⁷ Pokyčius žiniasklaidai komentavęs profesinių paslaugų bendrovės „EY“ vykdomasis partneris Baltijos šalyse Leonas Lingis priminė, kad šie pokyčiai Estijoje yra tęstiniai: prieš porą metų PVM ir gyventojų pajamų mokestis jau buvo padidinti 2 proc. nuo 20 iki 22 proc.⁶⁸

2024 m. pabaigoje Estijos parlamentas priėmė Vyriausybės inicijuotus alkoholio, tabako, degalų ir elektros akcizų įstatymo pakeitimus, kuriais numatyta tabako gaminių akcizą 2025 m. ir 2026 m. kelti po 10 proc., o 2027 m. ir 2028 m. – po 5 proc. Alkoholio akcizas 2025 m. didinamas 5 proc., 2026 m. 10 proc., o 2027 m. ir 2028 m. vėl po 5 proc. Bešviniam benzinui, aviaciniams ir kitiems šiuo tarifu apmokestinamiems degalams ketverius metus akcizas didės po 5 proc. kasmet.⁶⁹ Planai dėl akcizų kėlimo greičiausiai irgi buvo pakoreguoti, nes jau 2025 metų liepą žiniasklaida informuoja, kad akcizas benzinui, įskaitant aviacinį kurą, kaimyninėje šalyje padidėjo 5 proc., akcizo benzinui tarifai bus didinami po 5 proc. ir ateinančius trejus metus. 5 proc. pakilo ir akcizai cigaretėms, cigarilėms, cigarams, rūkomajam tabakui, skystam tabakui, kietiems tabako pakaitalams ir kitiems alternatyviems tabako gaminiams.⁷⁰

Apibendrinant, kurios nors atskiros šalies siekis didinti gynybos biudžetą reikalauja tvirų sprendimų, todėl aktualūs klausimai, kaip surasti papildomų resursų nepažeidžiant viešųjų finansų stabilumo. Tarp svarstomų ir įgyvendinamų priemonių – esamų mokesčių kėlimas, laikinų naujų mokesčių ar solidarumo įnašų įvedimas, nacionalinių biudžetų peržiūrėjimas, viešųjų išlaidų optimizavimas, skolinimasis, specialaus fondo steigimas, ekonomikos augimo skatinimas.

⁶⁶ Estonia | Significant tax changes apply in 2025-2026. (2025 m. sausio 9 d.). Prieiga per internetą: <https://globaltaxnews.ee.com/news/2025-0186-estonia-significant-tax-changes-apply-in-2025-2026>

⁶⁷ Markevičienė, E. (2025 m. gegužės 9 d.). Estija planuoja atšaukti laikiną saugumo mokestį, reinvestuojamas pelnas liks neapmokestintas. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/finansai/2025/05/09/estija-atsaukia-laikina-saugumo-mokesti-reinvestuojamas-pelnas-liko-neapmokestintas-567571>

⁶⁸ Lėka, A. (2025 m. gegužės 15 d.). Estijos mokesčių pamokos: kaip (ne)daryti. Prieiga per internetą: <https://kauno.diena.lt/naujienos/verslas/ekonomika/estijos-mokesciu-pamokos-kaip-nedaryti-1224725>

⁶⁹ The Riigikogu increased excise duties and established security tax. (2024 m. gruodžio 11 d.). Prieiga per internetą: <https://www.riigikogu.ee/en/sitting-reviews/the-riigikogu-increased-excise-duties-and-established-security-tax/>

⁷⁰ Estijoje nuo liepos 1 d. padidėjo pridėtinės vertės mokestis: nuo Lietuvos – ženklus skirtumas. (2025 m. liepos 1 d. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/finansai/vokietijos-10-metu-trukmes-obligaciju-pajamingumas-virsijo-27-proc-662-2487896>

5. Apibendrinimas ir akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

Karai istoriškai buvo tarp svarbiausių veiksnių, lėmusių ryškesnes valstybių mokesčių sistemų transformacijas. Kiekvienas didesnis konfliktas – nuo Napoleono karų iki Šaltojo karo – skatino valstybes ieškoti naujų būdų finansuoti karo išlaidas, o tai dažnai reiškė naujų mokesčių įvedimą arba esamų padidinimą. Karai keitė šalių mokesčių sistemas ir skatino jų inovacijas, padariusias ilgalaikį poveikį valstybių fiskalinei politikai. Mokesčiai, įvesti karams finansuoti, dažniausiai būdavo numatomi kaip laikina priemonė, tačiau ilginiui tapo esminėmis biudžeto formavimo struktūromis, užtikrinančiomis valstybių pajamų stabilumą ir padedančiomis vystyti modernias socialines bei ekonomines sistemas. Taigi, karai tapo ne tik finansiniu išbandymu šalims, bet ir mokesčių reformų, kurių poveikis gali būti juntamas ilgus dešimtmečius po karo, varikliu.

Pastaraisiais metais ilgalaikį išteklius eikvojančią karą išgyvenanti Ukraina yra priversta ieškoti išeikių, kaip užsitikrinti finansinį stabilumą. Viena svarbiausių krypčių – mokesčių sistemos pertvarka, kurios eigoje įvedami nauji mokesčiai ir didinami esamų tarifai. Šios priemonės skirtos padengti karo išlaidas – ginkluotės pirkimą, karių išlaikymą ir infrastruktūros atstatymą, taip pat jomis siekiama sumažinti šalies priklausomybę nuo tarptautinės paramos. Mokestiniai pokyčiai Ukrainoje projektuojami glaudžiai bendradarbiaujant su tarptautinėmis finansų institucijomis, tokiomis kaip Tarptautinis valiutos fondas, remiančiomis Ukrainos pastangas palaikyti tvarią biudžeto sistemą karo metu. Karo pradžioje Ukrainos Vyriausybė nusprendė švelninti finansinius išbandymus supaprastindama mokesčių administravimą ir įvesdama lengvatų verslui, tačiau šios priemonės buvo vertinamos prieštaringai – girdėjosi abejonių dėl jų efektyvumo ir teisingumo. Vėliau, tarptautinės paramos neapibrėžtumo ir karo išlaidų augimo kontekste, šalis ėmėsi priešingos taktikos – mokesčių didinimo. Pokyčiai buvo būtini, tačiau ir šįkart sulaukė kritikos, ypač dėl galimo poveikio gyventojams ir verslui, šešėlinės ekonomikos augimui ir pan. Išlieka poreikis tęsti išeikių, kaip finansuoti gynybą ir sukurti efektyvesnę, skaidresnę bei ilgalaikėje perspektyvoje tvarią mokesčių sistemą, kuri padės stiprinti Ukrainos ekonominį atsparumą ir užtikrinti stabilų atsigavimą po karo, paieškas.

Atsižvelgiant į gerokai pakitusią saugumo aplinką, Europos Sąjungos šalims kyla neišvengiamybė reikšmingai didinti gynybos išlaidas. Rusijos agresija prieš Ukrainą, augančios grėsmės NATO rytiniam flangui, būtinybė gerinti karinį pasirengimą skatina valstybes nars skirti daugiau lėšų krašto apsaugai ir gynybai. Šios investicijos laikomos būtina sąlyga siekiant užtikrinti ilgalaikį regiono saugumą ir atgrasymo politikos veiksmingumą. Apskritai, kurios nors atskiros šalies siekis didinti gynybos biudžetą reikalauja tvirų sprendimų, todėl aktualūs klausimai, kaip surasti papildomų resursų nepažeidžiant viešųjų finansų stabilumo. Tarp svarstomų ir įgyvendinamų priemonių – esamų mokesčių kėlimas, laikinų naujų mokesčių ar solidarumo įnašų įvedimas, nacionalinių biudžetų peržiūrėjimas, viešųjų išlaidų optimizavimas, skolinimasis, specialaus fondo steigimas, ekonomikos augimo skatinimas.

- Tikėtina, kad artimiausiu metu gynybos išlaidų augimo klausimas Vakarų šalims išliks aktualus. Dabartinis saugumo kontekstas verčia valstybes racionaliai planuoti ne tik momentines investicijas, bet ir sisteminį karinių pajėgumų stiprinimą, o tam būtina ilgalaikė fiskalinė drausmė. Gali būti, kad su besiklostančia situacija susijęs mokesčių augimas tęsis tol, kol susiformuos nauja strateginio saugumo ir finansinių galimybių pusiausvyra. **Net ir nusistovėjus tam tikrai pusiausvyrai, saugumo standartai išliks aukštesni nei iki 2022 metų, todėl šios srities išlaidos greičiausiai stabilizuosis aukštesniame lygyje nei būta.**
- Atsižvelgiant į kintančią geopolitinę situaciją, augančius saugumo išbandymus bei grėsmių spektrą akivaizdu, kad **nacionalinis saugumas ir gynybos finansavimas turi būti tarp svarbiausių valstybės prioritetų.** Nepakankamas dėmesys gynybos sričiai ilgainiui gali sukelti rimtų pasekmių, tokių, kaip karinio atgrasymo galios susilpnėjimas, didesnė priklausomybė nuo sąjungininkų ir negebėjimas savarankiškai reaguoti į grėsmes. Todėl svarbu formuoti ilgalaikį požiūrį į gynybos finansavimą kaip į svarbiausią strateginį nacionalinį prioritetą, taip pat būtina skatinti politinį ir visuomeninį sutarimą dėl gynybos reikšmės.
- Didinant gynybos finansavimą **būtina užtikrinti, kad lėšos būtų naudojamos atsakingai ir skaidriai.** Efektyvus, analize pagrįstas išteklių valdymas leidžia išvengti perteklinių išlaidų ir palaikyti stabilumą bei kokybę kitose svarbiose visuomenės gyvenimo srityse. Svarbu nuolat vertinti išlaidų efektyvumą ir ieškoti inovatyvių finansavimo sprendimų, kurie padėtų užtikrinti saugumo sistemos tvarumą ir patikimumą ilgalaikėje perspektyvoje.